

כוס של צרכה רק אומרים עליהם הגדה והלל לא חשיב כוס של צרכה. ואע"פ שמצרכין על ההלל בסופו, זה אינו ענין לכוס עצמו רק הוא צרכה על ההלל. אבל כוס של צרכה לא חשיב רק כוס צרה"מ וכוס קדוש. ולפי"ז הרי מצואר היטב מה שלא הצריך הר"מ ^{הנדר והחמור} צד' כוסות שיהא רביעית או יתר ושיהא מלא ^{הנדר והחמור} ושטיפה והדחה שזה לא נאמר רק כוס קדוש וצרה"מ ושנאו הר"מ כבר במקומם.

ובזה הרי מיושב כמין חומר הא דקאמר ^{הנדר והחמור} צגמ' דהיו מודדין דוקא את הרביעית של פסח, והיינו משום דזהו ודאי היה להם אומדנא צמה שהוא פחות מרביעית בקדוש, רק שהיו לוקחים כוס שיש בו רביעית צריות כמצואר צר"מ רביעית או יתר וממלאים אותה, אבל צד' כוסות שלא נאמרה ההלכה של כוס מלא א"כ היו שותין רביעית בצמאוס [עי' נדרים מט' צ' דר' יהודה צר' חילעאי, וכן הוא צירו' גבי ר' יוחנן שכרכו ראשיהם מפני ד' כוסות ששתו, ומימרא הג"ל שמדדו רביעית של פסח ריו"ח קאמר לה] ושפיר ^{הנדר והחמור}

מדדו הרביעית שהיו שופכין רביעית לחוך הכוס אע"פ שהיה מחזיק יותר מרביעית, ומשו"ה לא קאמר הרי אלא צרביעית של פסח.

ובזה הרי מיושב היטב שי' רש"י הג"ל דנאמת בשפך ארבעתן לחוך כוס א' לא חשיב הכל ככוס א' גבי ד' כוסות, שהרי צד' כוסות לא נאמרה ההלכה של כוס מלא, ונאמר רק שצריך לשמות שיעור ד' רביעיות, והרי הוא שותה ד' רביעיות ושפיר קאמר ידי יין ילא, היינו שינא יד"ח שמיית ד' רביעיות, אלא שלא קיים ההלכה של ד' כוסות. אבל החוס' ורש"ס ז"ל לשיטתם צה דשחאן צב"א היינו שלא על סדר ההגדה, הרי דד' כוסות נתקנו רק על ההגדה לעיכובא וא"כ אף הד' כוסות חשיב כוסות של צרכה כאשר גאלנו וצרכה השיר, וא"כ כל ששופך לחוך כוס א' מלאה הרי יש צה דין כוס מלא וכוס א' היא ולא ד' כוסות. והדברים מאירים בעזהשי"ת.

סימן יז

בענין זוגות

[קפ"ב ב'] "ולא יפתחו לו מארבע כוסות. והיכי מתקני רבנן מידי דאיתו צהו לידי סכנה והתניא לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי כו' אמר רב נחמן אמר קרא ליל שמורים ליל המשומר וצא מן המזיקין רצא אמר כוס של צרכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה רצינא אמר ארבעה כסי תקנו

רבנן דרך חירות כל חד וחד מצוה צאנפי נפשה הוא". יש להבין צמאי פליגי כל הני אמוראי דיהצו ג' טעמי לד' כוסות דאין צהם משום זוגות, ואמאי לא סגי בטעמא דר"נ דהוי ליל שמורים, ומהו דהוצרך רצא לומר דלטובה מצטרף [פירש"י במקום אחר לענין זוגות] הא לישב הקו' הוה סגי צמאי

דמשני דלרעה אינו מצטרף, ומדוע הוצרך רבינא לתי' אחר ולא סגי ליה בתירוץ דרבא.

והנראה בזה בעושהי"ח דבאמת לכל חד וחד איכא קושיא, דלתירוץ דר"נ

ליל שמורים הוא מן המזיקין, תיקשי דאי בעיקר התקנה נאסר לשתות שנים כדחניא

"לא יאכל אדם תרי", א"כ הא הו' תקנתא דרבנן וקיי"ל דאף במקום דליכא לטעמא

מ"מ נאסר, והרבה עמלו הראשו' ליישב אמאי בזה"ז דליכא נחשים לא אסרו גילוי,

וכ' התו' וש"ר ז"ל צ"ה ו' א' לבאר דמים מגולין דאינו דינא אלא חששא ולא נאסר

רק במקום שיש לחוש, עי' במשמר"מ שם במש"כ בזה, ובה יש לדון כאן די"ל דהוא

תקנתא דרבנן ולא חששא הוא, דגבי מים מגולין חששו שמא נחש שמה מהן ולכן

החירו בדליכא שעורא שיכא הנחש ויחזור לחורו, או במקום שומרים ובה אמרי' דחוי'

דיסוד התקנה אינה אלא לחוש שמא יש כאן נחש ששמה, וכל שצריך לנו שאין כאן

נחש אי מחמת שמירה אי מחמת שעור או מחמת שבה"ז ליכא נחשים שרו, אבל

כאן לא מצינו דהוי חששא די"ל דמשום סכנה דזוגות תקנו דלעולם לא ישמה תרי

וכדחניא לא יאכל אדם תרי וכו' ולא חילקו בזה. ובה נראה דנחלקו ר"נ ורבא, אי

איסור דזוגות הוא כדין גילוי משום חששא וכליל שמורים אין לחוש, או איסורא דזוגות

תקנתא הוא ואף במשומר מן המזיקין מ"מ התקנה במקומה עומדת. [ואין ללמוד מזה

כלל לר"נ לאיסור גילוי, דנימא שהותר כליל הסדר, דלא מצינו אלא משומר מן המזיקין,

היינו סכנת כשפים ושדים וכדו', אבל כאן החשש ששמה מהן נחש ויש בהן ארס,

ולא הותר לכול דברים המזיקין מאד עצמם כליל הסדר, וראיה ברורה לזה שהרי אפי' במצות מרור הרי תקנו חרוסת לבטל הסכנה דחולעת עי' להלן קטו' ב' וכש"כ בזה, ודלא כיש טועין בזה].

ול"ז מוצא רבא הטעם ד"כוס של צרכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה",

והנה רש"י ורשב"ם ז"ל פירשו דמקום אחר מצטרף לטובה לבטל זוגות ולא כאן

לרעה, וזהו לשיטתם דגרסי להלן קיט' א' כוס רביעי. אבל לגי' הגאונים והרי"ף ור"מ

וש"ר ז"ל כוס חמישי וביארו דאינו חובה כשאר כוסות אלא רשות, הרי א"ש בפשיטות,

דלכא' קשה טובא מאי מתוך רבא דכוס של צרה"מ אינו מצטרף לרעה, דא"כ תיקשי

היכי תקנו כוס חמישי בחורת רשות, הא השתא איכא זוגות אף בלא כוס צרה"מ,

וא"כ לא משני מידי. ולזה הוצרך רבא ליישב דכוס של צרכה מצטרף לטובה, ור"ל כליל

הסדר עצמו דאם שותה אח"כ כוס חמישי בזה שפיר מצטרף כוס צרה"מ לטובה ולבטל

שם זוגות וחשיב ה' כוסות ולא ד' כוסות. נמצא שכוס של צרכה יש לו מעלה, שאם

ישתה אח"כ עוד כוס א' אינו מצטרף, אבל אם ישתה אח"כ עוד ב' כוסות מצטרף לבטל

השם זוגות. ונכון מאד בעושהי"ת.

ובזה מיושב היטב משה"ק כאן החוס' ד"ה מדרבא אדרבא, דלהלן קאמר דד'

כוסות לעולם אין בהם משום זוגות כיון דכוס ג' דוישמך אינו מצטרף לרעה וק'

דא"כ מאי הוצרך לתרץ הכא משום כוס צרה"מ. דהא לעולם ד' כוסות אין בהם משום זוגות, ואמנם להנ"ל א"ש היטב דהא

כוס תקנה צפנ"ע, וזו נמי סצרת עולא שכ' התוס' להלן ד"ה עשרה דלא ס"ל לסצרא דרצא לענין כוס צרה"מ. דהכא שאני מכל הני דאמרי' לקמן דלטובה מצטרפי לרעה אין מצטרפי.

והנה צל"ח הק' אמאי פריך רק חד' כוסות, תיקשי מכל ליל שצת דשומין צ' כוסות חדא דקדוש וחדא דצרה"מ עי"ש. ונראה דמהא לק"מ דודאי צ' מצוות נפרדות הן וכו"ע מודו בזה לסצרא דרצינא דכל חד מצוה צאנפי נפשיה, ולא הקשו רק על ד' כוסות, שהרי תקנו שישתו ד' כוסות צלילה זה, נמצא שלתקנה זו צריכין צירוף של כל הד' כוסות להדדי, [ואפשר דלזה אמר רצא מצטרפי לטובה ר"ל לצירוף לתקנת ד' כוסות]. ובה מחדש רצינא דצתקנת ד' כוסות גם א"ל צירוף דכל חדא מצוה צפנ"ע. ומשו"ה צאמת כ' הרי"ף ו"ל דמרצינא ילפי' לצרך על כל כוס צפה"ג ששתייה חשובה צפנ"ע היא, וא"ש נמי משה"ק לקמן מי' כוסות שצבית האצל, והיינו משום שתקנו שם תקנת י' כוסות ותקנה א' היא.

דקאמר התם היינו רק ד' כוסות, וא"כ אם השלישי אינו מצטרף לרעה ומשו"ה הרביעי אינו עושה זוגות, אכתי תיקשי על הכוס חמישי שא"כ הוא מצטרף עם הרביעי לזוגות, דהא דקאמר התם דמצטרף לטובה היינו לצטל הד' כוסות הראשונות וכשומה ג' כוסות. ולזה הוצרך רצא לתרך דרק משום דכוס צרה"מ מצטרף לטובה לצטל הזוגות דכוס חמישי ולא מצטרף לרעה כשאין שומה כוס חמישי. וכ"ז צליל פסח אצל לעולם צמי שדעתו לשמות כוס חמישי אמרי' מעיקרא דכוס ג' מצטרף, ורק צליל פסח שהחמישי רשות, וכ' הראשו' ז"ל דזה חלוי אם יהיה צמא שהרשוהו ע"ז ככוס חמישי, לזה לא מהני דממ"נ אם מתחילה לא השתמשנו בו להצטרף לרעה ומשו"ה לא איתזקו עד השתא שוב לא נוכל לצרפו לטובה וזהו דין מיוחד רק בכוס דצרה"מ.

ונראה דבסצרא זו פליג רצינא, דזה לא נוכל לתלות הצירוף על דעת היכי יעשה אח"כ אם יהיה צמא אחר כוס ד' או לאו, ומשו"ה הוצרך למירוצא ידידה, דכל

סימן יח'

בענין ברכת בפה"ג על כל כוס וכוס

ארבע כסי תקנו רבנן דרך חירות דכל חד מצוה צאנפי נפשיה, ואמנם שם משמע טפי דהא דכל חד וחד חשיב מצוה צאנפי נפשיה לאו משום דתקנו שצכל כוס יעשו מצוה דקדוש והגדה צרה"מ והלל, אלא משום דתקנו ד' כסי "דרך חירות", ויש צכל כוס

[קיד' ב'] "א"ל רב חנן לר"א ש"מ צרה"מ טעונה כוס א"ל ארבע כסי תקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעמיד ביה מצוה", וכך איתא לעיל קט' צ' צהא דפרכי' התם "היכי מתקני רבנן מידי דאמי צה לידי סכנה כו' רצינא אמר